

2025, 14 (2), 911-933 | Araştırma Makalesi

Sahra-altı Afrika’da Toplumsal Değişim ve Direnişin İzleri: Chinua Achebe’nin Parçalanma Romanı Üzerine

Celalettin Güngör¹

Gülistan Alpaslan²

Öz

Bu çalışmanın amacı, Chinua Achebe’nin *Parçalanma* romanında yerli ve yabancı yaşam biçimlerinin karşılaşma anlarının ürettiği bilgiler üzerinden romandaki toplumsal değişim-dönüşüm-direnış üzerine bir tartışma yürütmektir. Bu bilgilerin dayandığı veri setini romandaki sömürgeci karşılaşmalar oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak yerli toplumun geleneksel değerlerini ele alan romanda doğrudan karşılaşma anları her ne kadar az yer bulsa da anlam-bağlamsal karşılaşmalar romansal akıştaki belirleyici düğümleri oluşturmaktadır. Geleneksel değerlere ilişkin verilerin ağırlıklı olduğu eserdeki bu az sayıda karşılaşma anları kişiler ve kurumlar arasındakiler gibi somut olanlarla, değerler, zamansallıklar, anlamlar gibi soyut olan karşılaşmalar olarak hesaba katılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma temel olarak hem somut hem soyut katmanlarda, kültürel değişim sürecindeki kimliklerin parçalanmasına ve parçalanmaya direnişin (ya da diren-e-meyişin) romanın ana karakterleri ve toplumsal-siyasal alandaki etkilerine odaklanmaktadır. Achebe’nin romanları arasında, bir üçlemenin (*Parçalanma – Artık Huzur Yok – Tanrının Oku*) ilk kitabı olan *Parçalanma* romanına ilişkin bu analizde, sömürgeci “karşılaşmalar” bir çatışma anı olarak konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu karşılaşmalar birbiri içinde eriyip kaybolan değil birbiri içinde çözünmesi güç “durum”lar olarak kabul edilmektedir. *Parçalanma* romanının incelendiği bu çalışmada, metin analizi ve tematik analiz bir arada kullanılmaktadır. Böylelikle, geleneksel değerlerle bir arada ilerleyen kültürel değişimin nasıl işlediği merkeze alınmaktadır. Bu incelemede, romanın kurgusu ve romandaki karakter gelişimi üzerine çıkarımlar yapabilmeyi kolaylaştıran metin analizine kültürel değişim, geleneksel değerler, sömürgecilik ve kimlik gibi temaların incelendiği tematik analiz eklenecektir. Sonuç olarak, metin analizinin ve tematik analizin bir arada kullanıldığı bu çalışmada, romanda konu edilen Nijerya/Igbolar’da olduğu kadar genel olarak Sahra-altı Afrika’da kültür, kimlik, değişim, gelenek, değerler vb. gibi unsurlar üzerine tartışarak derinlemesine bir anlayış geliştirebilmenin olanakları aranacaktır. Bunun yanı sıra çalışmadaki analizlerin hem metnin yapısının hem de belirli temaların incelenmesi yardımıyla sömürgeciliğin etkileri ve toplumsal dönüşümler hakkında temel nitelikte bir bakış açısı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Toplum, Postkolonyal Edebiyat, Chinua Achebe, *Parçalanma*

Güngör, C., & Alpaslan, G. (2025). Sahra-altı Afrika’da Toplumsal Değişim ve Direnişin İzleri: Chinua Achebe’nin *Parçalanma* Romanı Üzerine. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 911-933. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1563578>

Geliş Tarihi	09.10.2024
Kabul Tarihi	01.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

1 Doçent Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye, gungor@kku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5041-2554>

2 Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye, gulistan@kku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7839-4773>

2025, 14 (2), 911-933 | Research Article

Traces of Social Change and Resistance in Sub-Saharan Africa: Analyzing Chinua Achebe's *Things Fall Apart*

Celalettin Güngör¹

Gülistan Alpaslan²

Abstract

This study aims to discuss the themes of change, transformation, and resistance in Chinua Achebe's novel "Things Fall Apart" by analyzing the interactions between local and foreign lifestyles. The data used for this analysis is derived from the colonial encounters depicted in the novel. Although direct encounters are rare in the novel, the interactions and encounters that do take place play a crucial role in shaping the narrative and providing context for understanding the traditional values of the local society. This work delves into the encounters between traditional values and different facets of life. These encounters encompass interactions between individuals and institutions, as well as more abstract encounters involving values, time, and meanings. The study primarily delves into the fragmentation of identities during cultural change, and how this fragmentation impacts the main characters of the novel and the socio-political sphere, as well as the effects of resistance or non-resistance to this fragmentation. In this analysis of Achebe's novel "Things Fall Apart", the first book of a trilogy ("Things Fall Apart," "No Longer at Ease," "God's Arrow"), colonial encounters are portrayed as moments of conflict. These encounters are depicted as challenging situations that do not easily merge with one another, rather than dissolving into each other. In this study, we analyze the novel "Things Fall Apart" using both textual and thematic analysis. Our focus is on examining how cultural change intersects with traditional values. Textual analysis enables us to make inferences about the fiction and character development in the novel, while thematic analysis delves into themes such as cultural change, traditional values, colonialism, and identity. This study employs a combined approach of textual and thematic analyses to explore and gain a deeper understanding of elements such as culture, identity, change, tradition, and values within Nigeria/Igbo and the broader sub-Saharan African context. Additionally, the study aims to provide valuable insights into the effects of colonialism and social transformations by examining both the text's structure and specific themes.

Keywords: Africa, Society, Postcolonial Literature, Chinua Achebe, *Things Fall Apart*

Güngör, C., & Alpaslan, G. (2025). Traces of Social Change and Resistance in Sub-Saharan Africa: Analyzing Chinua Achebe's *Things Fall Apart*, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14(2), 911-933. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1563578>

Date of Submission	09.10.2024
Date of Acceptance	01.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Associate Professor, Kırıkkale University, Political Science and Public Administration Department, Kırıkkale, Türkiye, gungorce@kku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5041-2554>

² Research Assistant, Kırıkkale University, Political Science and Public Administration Department, Kırıkkale, Türkiye, gulistan@kku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7839-4773>

Giriş

Güçlü devletlerin ekonomik, siyasi, kültürel çıkarları doğrultusunda başka bölgeleri hakimiyetleri altına alarak bu bölgelerdeki yerel halkların kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etmesi ve kullanması literatürde sömürgecilik olgusuyla açıklanmaktadır (Luraghi, 2000, s.13-14; Magdoff, 2005, s.140-144; Rodney, 2015, s.224-238; Osterhammel ve Jansen, 2023, s.7-16). Sömürgecilik faaliyetlerinin yoğunlaşma süreci, Sanayi Devrimi sonrasında 19. yüzyılın Avrupalı devletlerinin yeni pazar ve hammadde arayışına girmesinin sonucu olarak işaretlenmektedir. Afrika kıtası, Avrupa devletlerinin bu süreçteki genişlemesinde merkezde yer alırken özellikle İngiltere dünya çapında genişleyen ağıyla, “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” olarak öne çıkmıştır.

Afrika kıtası özelindeki sömürgecilik faaliyetlerinin başlangıcı Avrupalı tüccarların ve kâşiflerin bölgeye olan ilgisiyle başlamıştır (Luraghi, 2000, s.217). Daha sonra misyonerlerin ve ticaret şirketlerinin devreye girdiği bir evreye geçilir. Kimi zaman tüccar ve kâşifler ile misyoner ve ticaret şirketlerinin çıkarlarının örtüştüğü ilişkiler de kurulmuştur (Salvadore, 2017, s.21-22). Sonuç olarak, Avrupalı devletlerin kıtaya olan ilgisiyle birlikte siyasi, askeri, ekonomik, kültürel, dinsel olarak kıtaya yerleşmelerinin de önü açılmıştır. Öncelikle kıyı bölgelerinde ticari limanlar kurarak kıtaya yayılmaya başlayan İngiltere’nin⁵ yerel liderlerle anlaşmalar yaparak onların desteğini kazandığı ve zamanla bu ekonomik ve siyasi ilişkileri askeri müdahalelerle destekleyerek sömürge yönetimini tesis ettiği görülmektedir (Daban, 2024a, s.102). Dolayısıyla, bu çalışmaya konu olan coğrafyadaki Igbo/Nijerya topraklarındaki sömürgeci güç olarak İngiltere’nin, Afrika’daki sömürge politikası daha çok ticaret, keşif, misyonerlik ve diplomatik ilişkiler üzerinden şekillenmiştir. İngiltere’nin Afrika’daki hâkimiyeti 19. yüzyılda giderek genişlemiş, özellikle Berlin Konferansı (1884-1885) ile kıtanın Avrupalı devletler arasında paylaşılması sürecinde İngiltere, kıtanın doğusundan batısına ve güneyine kadar geniş toprakları kontrolü altına almıştır.

İngiltere’nin Afrika’daki sömürgeci faaliyetlerinde stratejik konuma sahip Batı Afrika ülkelerinden biri olarak Nijerya, doğal kaynakları ve ticaret yolları nedeniyle İngiltere’nin ilgisini çekmiştir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren bölgedeki varlığını artıran İngiltere’nin Nijerya’yı sömürgeleştirme süreci, 1861 yılında Lagos’un ilhak edilmesiyle başlamış ve zamanla bölgedeki İngiliz ticaret ağları genişletilmiştir. Genişleme sürecinde ise en büyük engellerden biri olarak, kuzeydeki Sokoto Halifeliği güçlü bir merkezi yönetime sahip olması nedeniyle, İngiliz yayılmacılığına uzun süre direnmiştir. Ancak 1903 yılında İngiliz ordusuyla yapılan savaşın ardından yenilgiye uğramış ve bölge tamamen İngiltere’nin denetimi altına girmiştir. Böylece İngiltere, Nijerya’nın kuzeyini de kontrol altına alarak dolaylı yönetim sistemini uygulamaya başlamıştır (Daban, 2024a, s. 99).

İngiltere, dolaylı yönetim ilkesi gereği, doğrudan askeri yönetim yerine yerel liderleri kendi otoriteleri altında bırakmayı ve onların aracılığıyla bölgeyi yönetmeyi tercih etmiştir. Bu sistem hem yerel halkın tepkisini azaltmak hem de İngiltere’nin sömürge yönetimini daha az maliyetle sürdürmesini sağlamak amacıyla uygulanmıştır. İngiltere’nin sömürge yönetimini pekiştirmek amacıyla başta altyapı yatırımları olmak

⁵ Bu çalışmada “Britanya İmparatorluğu” ve “İngiltere” birbirinin yerine kullanılmıştır.

üzere giriştiği faaliyetler, sömürge yönetimi altındaki Nijerya'nın ekonomik yapısını değiştirmiş, geleneksel üretim sistemlerini büyük ölçüde bozmuş ve bölge, İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri sağlayan bir tarım ve ticaret merkezi haline gelmiştir. İngilizler ayrıca eğitim ve idari sistemlerde de değişiklikler yaparak yerel halkı kendi çıkarlarına uygun şekilde yönetmeyi amaçlamıştır (Daban, 2024a, s.101-102). Tüm bu süreçler, Nijerya'da modern devlet yapısının temellerini oluşturmuş olsa da aynı zamanda İngiliz sömürgeciliğinin bıraktığı ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin de başlangıcı olmuştur. Bu çalışmada da sömürgeciliğinin bıraktığı ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri, sömürge öncesi Afrika toplumunun işleyişiyle birlikte ele alırken yerel olanın bilgisini de okuyucusuna sunmayı hedefleyen, eleştirel bakış açısıyla post kolonyal edebiyatın önemli yazarlarından biri olan Chinua Achebe'nin *Parçalanma* romanı konu edilmektedir.

Chinua Achebe (Çinua Achebe) post-kolonyal edebiyatın Nijeryalı yazar ve eleştirmenleri arasında önemli bir yere sahiptir. Nijeryalı yazar, Hristiyan bir anne-babanın oğlu olarak bir Igbo kasabasında (Ogidi) 16 Kasım 1930 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası evanjelist⁶ bir öğretmen Isaiah Okafo Achebe, annesi bir demircinin kızı ve Kiliseli Kadınlar grubunun lideri Janet Anaenechi Iloegbunam'dır. Ailenin altı çocuğundan biri olan Albert Chinualumogu Achebe'nin kardeşlerinin adı da kendi adı gibi Afrika gelenekleri ile Hristiyan geleneklerinin ailedeki etkisini göstermesi açısından dikkat çekicidir: Frank Okwuofu, John Chukwuemeka Ifeanyichukwu, Augustine Nduka, Zinobia Uzoma ve Grace Nwanneka. Hem Hristiyanların kullandığı isimler hem de geleneksel Afrika isimlerinin kullanılması Afrikalı aile üzerinde gelenekselliğe tutunmanın yanında Hristiyanlığın etkisinin kanıtı gibidir (Ezenwa-Ohaeto, 1997, s.7). Chinua Achebe, yazar olarak tanındıktan sonraki bir konuşmasında kendi yaşamı üzerinden Hristiyanlık algısını şöyle anlatacaktır:

“Dinin içindeydim, yabancıların dininin; çünkü babam din değiştirdiğinde orada değildim, dolayısıyla bu hayatın bir tarafıydı. Sorgulamıyordum dini. Gerçekte, Hristiyanlığın iyi bir din ve bizim için değerli olduğunu düşünmüştüm. Bir süre sonra bize anlatılan hikayenin eksik olduğunu düşünmeye başladım. Igbo dininin anlaşılması için herhangi bir çaba yoktu. Basitçe, taşlara tapınma olarak göz ardı edilmişti”
(Achebe'nin 2008 yılındaki bir konuşmasından aktaran, Akçay, 2017: 1019).

Chinua Achebe, ailesindeki bu dinsel etkiyle birlikte, döneminin diğer pek çok düşünür/yazar grubundaki Afrikalılar gibi misyoner okulunda okumuş, daha sonra da İngiliz edebiyatı alanında eğitim almıştır (Booker, 2003, s.2). Achebe'nin dünya çapında tanınmasını sağlayan eseri ise *Parçalanma* (Things Fall Apart, 1958) romanı olmuştur.

Şiirleriyle de tanınan Achebe'nin ilk romanı olan *Parçalanma*'nın Afrika edebiyatı açısından nereye oturduğu da önemli bir soru olarak durmaktadır. Buna derli toplu bir yanıt oluşturan Booker'a göre; roman, Heinemann Afrika Yazarları Serisi'nin “açılış metni” (inaugural text) olarak modern Afrika edebiyatının kurucu metinlerindendir. Ayrıca Batılı okurların en sık okuduğu, İngiliz ve Amerikan sınıflarında en sık öğretilen,

⁶ “Evanjelist” kavramı, “İncil öğretilerini yayma faaliyetleri yürütenler veya bu faaliyetler üzerine teolojik düşünceler” anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Bedir, Ş.F. (2013). Reformasyondan Günümüze Evanjelist Hristiyanlık, *Birey ve Toplum*, Cilt.3, Sayı:6, s.73-97.

sadece Afrika edebiyatına ilişkin derslerin vazgeçilmezi olmakla kalmayıp aynı zamanda dünya edebiyatı derslerinde de yaygın olarak okutulan romanlardandır. Afrika kültürünü, toplumunu ve tarihini anlamak isteyenler için sömürge öncesi Afrika toplumunun işleyişine dair bir giriş olarak sıklıkla başvurulacak kaynaklardan biridir. Öte yandan, Afrika romanlarının Batılı okuyucularının karşılaştığı birçok temel tipik meseleyi de örnekler. Booker, kitabın en akılda kalıcı kısmının, çoğu okuyucu için, yirminci yüzyılın başında İngiliz sömürgeciliğinin Igbo topraklarına ilk büyük akınları sırasındaki Igbo toplumunun capcanlı bir şekilde sunulması olduğuna değinir. Achebe amacına ulaşmış gibidir çünkü kitaptaki temel amacını Afrikalı okuyuculara sömürge öncesi geçmiş, Avrupalı anlatılarda bu geçmişe dayatılan çarpıtma ve klişelerden arındırılmış gerçekçi bir tasvirle sunmak olarak tanımlar (Booker, 2003, s.246).

1950’li yıllar Afrika edebiyatının altın çağı olmakla birlikte, Afrika edebiyatı Achebe’nin Parçalanma romanı ile şahlanışa geçmiştir. Bu dönem, Achebe’yi de post-kolonyal edebiyatın öncüsü konumuna taşımıştır (Akçay, 2021, s.147). Akçay, post-kolonyal yazarların kaçınması imkânsız olan trajik romanlardan biri olan Parçalanma romanını, sömürgecilerle yerlilerin şiddet derecelerini göstermesi açısından önemli bulur:

“...Köyün liderinin aklını kaybedip intihara sürüklenmesini “hafıza”nın kaybı olarak okumak lazım. Sömürgecilerin yaptığı en büyük tahribat, siyahların geleneğini, dinsel ritüellerini ve değerlerini daha doğrusu kimliğini ve geçmişini yerle yeksan etmektir. Sömürgecilik, kendi idari yapısıyla geleneksel liderlerin, toplum önderlerinin öncü rolünü de bitirmiş olur. Geleneğin çözümlüşünü örnekleyen romanlar yazar Achebe...” (Akçay, 2021: 151-152).

Bu öncülden hareketle, Achebe’nin parçalanma romanında kültürel değişim ve direnişi, toplumsal-siyasal bir şiddet karşısında parçalanan kimlikler perspektifinden okumak olanaklı hale gelmektedir.

Post-kolonyal toplumu, kendini tanımlayan özgün kurumlardan mahrum kalmış bir toplum olarak tanımlayan Frantz Fanon (2014a, 2014b) yine de kimliğinin, belleğinin, geçmişin bilgisine sahip olmanın geleceği inşa etme umudunu içinde barındırdığı inancını taşır. Achebe de Parçalanma romanı ile aslında bu inanç ve iyimserliği Fanon ile ortak bir duyguyla paylaştığını ortaya koyar. Özellikle sömürge öncesi kültürün özgünlüğünü capcanlı bir şekilde tasvir ettiği Parçalanma romanı ile Nijerya’nın geçmişine ışık tutar. Achebe bu romanda, kendi sesine sahip karakterler sunar ve romanındaki karakterleri, yerli bir perspektiften, Avrupalıların gelişinden sonra yıkılan kendi sosyo-kültürel değerleri üzerine düşünürler. İster mükemmel ister kusurlu olsun, temel değerlerinin sömürgecilik tarafından nasıl ezildiği okuyucuya sunulur (Alam, 2014, s.103). Ancak bu sunum bir son olarak değil, yeniden ayağa kalkma ve canlanış üzerine düşünme yolunun bir başlangıcı olma vaadini içinde taşır.

1. Romanda Kolonyalizmi İşaretleyen Temalar

‘Beyaz adamların hikayesine benziyor bu,’ dedi Obierika. ‘Dediklerine göre şu tebeşir gibi beyazmışlar.’ Eline bir parça tebeşir aldı. Her adam obi” sinde tebeşir bulundurulur,

⁷ Obi: (Romanın İngilizce versiyonunda -Things Fall Apart-, kitap sonunda açıklamalara yer verilmektedir: A Glossary of Ibo words and phrases. Buna göre obi aile reisinin geniş yaşam alanıdır (Things Fall Apart, s.185).

misafirleri kola cevizi yemeden önce bununla yere çizgiler çizdi. 'Ve bu beyaz adamların, denildiğine göre ayak parmakları yokmuş.'

"Onlardan hiç görmedin mi?" dedi Maçi.

"Sen gördün mü?" diye sordu Obierika.

"İçlerinden biri sık sık buralardan geçer," dedi Maçi. "Adı da Amadi."

Amadi'yi tanıyanlar kahkahalarla güldüler. Adam cüzzamlıydı ve cüzzamlılar için kullanılan kibar tabir 'beyaz tenli'ydi." (Achebe, 2011:72-73)

Yukarıdaki alıntı Afrika'nın yerel topluluklarından İgboların yabancı "beyaz adam"a ilişkin karşıtlığının Parçalanma romanı satırlarında ilk ifade bulunduğu bölümdür. "Beyaz adam" imgesi başlarda dalga geçilerek küçümsenen bir imgedir. Zira bir insan beyaz ise ancak cüzzamlı olabilir... Ayak parmakları bile olmayan beyaz adamın, romanın başında işlenen kırılmalılığı ve imgesinin zayıflığı hikâyenin sonuna doğru geleneksel topluluğun kendisinin ve kolektif kimliğinin kırılmalılığı ve zayıflığı ile yer değiştirecektir.

Achebe'nin romanında hikâyenin neredeyse yarısına kadar kolonyal bir temas yoktur. Geleneksel toplumsal-siyasal yaşama geniş bir yer ayrılmıştır. Böylelikle koloni öncesi yapıya ilişkin uzun uzun fikir edinme olanağı bulunur. Beyaz adama ilişkin ilk ifade yirmi beş bölümlük romanın dokuzuncu bölümünde, ayak parmakları olmayan bir cüzzamlı (Achebe, 2011, s.72)⁸ ile tanımlandıktan sonra yine uzun bir aradan sonra on beşinci bölümde, olsa olsa albino olabilecek biri olarak tekrar görünür:

"....'Geçen ekim mevsiminde klanlarına bir beyaz adam gelmiş' diye devam etti.

"Bir albino⁹ yani," dedi Okonkwo.

"Albino değilmiş. Oldukça farklıymış." "Demirden bir ata biniyormuş. Onu ilk görenler korkup kaçmış. Ama o eliyle işaret edip onları çağırmış. Sonunda birkaç cesur kişi ona yaklaşmış, hatta dokunmuşlar. Yaşlılar, Kahin'lerine danışmış. O da tuhaf adamın klanlarını yıkıp yok edeceğini söylemiş.... "Bunun üzerine beyaz adamı öldürmüşler. Demir atını da kutsal ağaçlarına bağlamışlar, çünkü kaçıp adamın arkadaşlarını çağırma gidecek gibiymiş. Size Kahin'in dediği diğer şeyi söylemeyi unuttum. Dediğine göre yolda başka beyaz adamlar da varmış. Bunlar çekirgeymiş ¹⁰, o ilk gelen adam bölgeyi incelemek üzere gönderdikleri habercileriymiş. Bu yüzden onu öldürmüşler" (s.129).

...ve bu noktadan sonra beyazların Igbo topraklarına nüfuzu hızla ilerlemektedir, zira gelenler öncü misyonerlerdir. Öncü misyonerlerin çekirgelere benzetilmesi de Igbo efsaneleri içinden bir temsildir:

"Yaşlılar, çekirgelerin her nesilde yalnızca bir kez geldiğini, bunu takip eden yedi yıl boyunca her sene yeniden ortaya çıktıklarını, sonra diğer nesle dek tümüyle yok

⁸ Bu noktadan sonra Parçalanma romanından alıntılar sadece sayfa numarası ile belirtilecektir.

⁹ Sahra-altı Afrika'da albino olmak, halen, büyü gibi batıl inanışlara konu olacak şekilde, albinolar için tehlike arz eden bir vakadır.

¹⁰ Öncü misyonerler kastediliyor.

olduklarını söylediler. Uzak bir ülkedeki mağaralarına dönüyorlardı. Orada bodur bir insan ırkı tarafından korunuyorlardı. Diğer neslin vadesi geldiğinde bu insanlar mağaraların kapısını açıyor ve çekirgeler tekrar Umuofia'ya geliyordu (s.55)... Çekirgeler çok uzun yıllardır gelmiyordu, onları daha önce yalnızca yaşlılar görmüştü...Önce çok küçük bir sürü geldi. Bunlar önden inceleme yapmak için gönderilen habercilerdi. Sonra ufukta ağır ağır yaklaşan bir güruh belirdi, sanki sonsuz uzunlukta siyah bir bulut Umuofia'ya doğru süzülüyordu. Çok geçmeden gökyüzünün yansıma kapladılar...(s.56)"

Achebe'nin çekirgeler ve misyonerler arasında kurduğu benzeşim oldukça etkileyicidir. Kolonyalizmin tarihselliği içinden, önden inceleme yapmak için gelen ve sonradan her yeri kaplayan bir yayılmacılıkla efsanelerden süzülüp gelen bir hikâye anlatıcılığı Acehebe'nin yalın dilinde ifadesini bulur.

Yukarıdaki alıntılar, Achebe'nin, romanında kolonyalizmin etkisini hissettirmeden önce Umuofia köyündeki Igboları nasıl eksiksizlikle ve mükemmellikle, nesilden nesile yok olan değil yıllarca var olan bir süreklilikle tasvir ederek roman karakterlerini inşa ettiğini gösterir. Örneğin, çekirgeler gelir geçer ama Umuofia kadim ve kalıcıdır. Yerliler, beyaz olmanın ancak cüzzamlyken mümkün olduğu bir hastalığa sahip değildirler. Ya da (okuyucunun tahmin ettiği üzere ayakkabı giydikleri için) ayak parmaklarından yoksun kaldıkları bir eksiklikle de malul değildirler. Üstüne üstlük bir albinonun, tanrının lanetini üzerine çekmiş beyazlığından da azadedirler. Albino olmak, Sahra-altı Afrika'daki çoğu gelenekte (bugün bile) "insan olma" kriterlerinin karşılanmadığı anlamına gelir. Albinizimli kişiler bu düşünce çerçevesinde bir tuhaflıkla malul "ontolojik bir öteki" olarak tasavvur edilir (Imafidon, 2018, s.6). Dolayısıyla geleneğin ontolojisi içindeki albinizm tasavvuru beyaz adamı insanlaşmamış bir öteki olarak kodlar. Ancak sömürgeciliğin en yıkıcı dönemlerinde bu tam tersinden işleyecektir.

Böylelikle tüm bu unsurlarla yerlilerin mükemmelliği ve güçlülüğü, beyaz adamın ise eksikliği ve kusurluluğu olarak kurulur. İkinci bölümde daha detaylı ele alınacak olmakla birlikte, öncü misyonerlerin giderek güçlenişi "demir at"ı sahneye çıkaracaktır (s.129-130) Yerel halk tarafından "demir at" olarak tabir edilen bisikletin gelişi ve romanda belirışı Batılı teknolojilerin ve yeniliklerin sembolüdür. Demir at yabancı ve anlaşılmasız bir unsur olarak geleneksel yaşam üzerinde bir şaşkınlık hissi yarattığı gibi geleneksel yaşama tehdit hissini kendisinde yoğunlaştığı bir figürdür.

"Söyle onlara," dedi, 'buraya, yanlarına yerleştikimizde çok sayıda demir at getireceğim.

Hatta bazıları bunlara kendileri de binebilecekler.'.... (Umuofialılar) Kendi aralarında hararetle konuşmaya başlamışlardı, çünkü beyaz adam onlarla birlikte yaşayacağını söylemişti. Bunu hiç beklemiyorlardı" (s.135).

Kolonyal güçler giderek kendi teknolojilerini, takas usullerini, üretim önceliklerini, iletişim biçimlerini ve dillerini taşırlar. Esas yıkıcı olan ise yerel dilin değersizleşmesinin ve İngilizcenin dayatılmasının yerel kültürün ve kimliğin silinmesine katkıda bulunmasıdır. Dil kaybı kültürel kimliğin de kaybının beraberinde getirir.

Buraya kadar, romanda Igbolar için bireysel ve kolektif kimlik ayrımı yapılamaz: Klan üyeleri topluluğun içinde ve toplulukça kabul gördükleri sürece var olurlar. Ele alınan topluluk / klan / Umuofia köyü, küçük bir geleneksel topluluk olarak bireysel, sosyal ve

kolektif kimliklerin birbirinden ayrılmadığı, birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve ayrıma da imkân tanımayan bir zemine sahiptir. Böylelikle, örneğin (liderin oğlu) Nwoye'nin kimliği üzerinden Hristiyan değerlere ilişkin dönüşümün izini sürmek aynı zamanda toplumsal dönüşüme dair bir tematik analize olanak verecek şekilde işlenmektedir.

Yine buraya kadar, beyaz adam ve kurumları henüz siyasallaşmış bir öteki değil bir yabancıdır sadece. Çünkü kabul görmemekte, ciddiye alınmamaktadır. Ancak çalışmanın ikinci bölümünde işaret edileceği gibi, Batılı aktörlerin müdahalesi neyin kolektif neyin bireysel olduğuna ilişkin bir ayrımı yapabilmenin sınırlarını işaretleyecektir. Artık topluluğa etki etme gücüne sahip bir karşıtlık ilişkisi içinde bir öteki olarak konumlanacaktır. Ve bunun yanı sıra romanda kolonyal temasların nüfuz etme gücü açısından, işleyiş sırası önemli olduğundan, bu bölümde de romansal akıştaki kronolojik izlek takip edilmiştir. Nitekim, karşılaşmaların şiddetini bu tarihsel akış çerçevesinde anlamlandırmak imkanı hale gelmektedir.

1.1. Kilise ve Misyonerler

Parçalanma'da, kolonyalizmin varlık ve etkisine dair ilk göze çarpan romansal öğeleri, kolonyal idarecilerin oluşturduğu karakterlerden misyoner Mr. Brown (s.148 ve 166'dan itibaren) ve Peder James Smith (s.170'ten itibaren) ile romanın sonuna doğru karşılaşılacak olan Bölge Komiseri (s.162'den itibaren) oluşturmaktadır. Brown ve Smith sırasıyla yerlilerin topraklarına giren ilk beyaz misyonerlerdir. Brown uzlaşmacıdır, Smith ise Brown'un uzlaşmacı tavrını kınayan bir üsluba sahiptir ve iki zıt karakterdirler (s.170). Bölge Komiseri ise emperyalist güçlerin politik ve askeri baskısını sembolize eden bir karakter olarak sonlara doğru belirir (s.177). Bölge Komiseri, Umuofia'lı önderleri hükümet binasında tuzağa düşürür, tutuklar ve kendi "mahkeme" usullerince cezalandırır (s.178-180). Bu karakterler yerli topraklarına beyaz misyonerlerin gelişi ve beyaz yöneticilerin idareyi eline almasını temsil eden başat karakterlerdir ve idareci misyonları ölçeğinde siyasal egemenlik kurma çabasını gösteren ilk katmanı temsil eder.

Kilise ve misyonerlerle bağlantılı olarak, romandaki ikinci katman Hristiyanlığa ilişkindir. Bu unsurun romanda somutlaştığı karakter Nwoye'dir. Romanın baş kahramanı ve topluluk liderlerinden olan Okonkwo'nun büyük oğlu Nwoye kilise ve misyonerlik faaliyetleri sonucunda Hristiyanlığı kabul edecektir. Ancak geleneksel değerlerin baskınlığından duyduğu korkuları nedeniyle uzunca bir süre bu sırrı kendisine saklar (s.139). Nwoye'nin geleneksel inançlardan Hristiyanlığa geçişi genç neslin geleneksel değerlerden kopuşunu ve bireysel kimlikler üzerindeki dönüştürücü etkisini sembolize eder. Bu dönüşüm Hristiyanlık ve geleneksel inançlar arasındaki bir çatışma olarak ortaya konmaktadır.

Söz konusu unsurlar çerçevesinde romanda Kilise, Batı'nın dinsel ve kültürel yayılmacılığının bir sembolü olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan romandaki misyonerlere ve kilise öğelerine vurgu da dinsel ve kültürel yayılmacılık bağlamında anlaşılmalıdır. Umufoia'ya gelen misyonerler ve kilise üyeleri zamanla dini bir yayılma ile sınırlı kalmayıp Batılı değerlerin, yasaların ve yaşam biçimlerinin Afrikalı topluluğa zorla kabul ettirilmesinin bir göstergesi haline gelir. Kilisenin topluluğa ilk giriş anını işaretleyen bölüm, misyonerlere "Kötülük Ormanı (Evil Forest)"nda bir arazi verilmesidir:

"Her köyün ve klanın kendine ait bir Kötülük Ormanı vardı. Buraya cüzam ve çiçek hastalığı gibi gerçekten kötücül hastalıklardan ölenler gömülürdü. Ayrıca büyük

hekimler öldüğünde güçlü putlarının atıldığı bir çöplük alanıydı. Dolayısıyla, Kötülük Ormanı denen yer uğursuz ve karanlık güçlerle doluydu. Mbanta'nın yöneticileri misyonerlere bu ormanı verdi. Onları klanlarında istemiyorlardı, bu yüzden de aklı başında hiç kimsenin kabul etmeyeceği bu teklifi sunmuşlardı” (s.138).

Ancak beyaz adamın Kötülük Ormanı ile herhangi bir kutsal bağ kurması mümkün değildi. Kötülük Ormanı'ndan bir parça toprak edinebilmek yerlilerin kutsal inançlarındakinden farklı olarak beyaz adam için lanetlenmek anlamına gelmeyecekti. Dolayısıyla yerliler tarafından (sözde kurnazca) arazi tahsis edilmesi yoluyla, Hristiyan kilisenin köyde yer edinmesini sağlayan kurgu, geleneksel inançların zayıflaması ve toplumsal çözülmenin başlangıç noktası olarak romandaki yerini alır. Bu doğrultuda Nwoye gibi gençler Hristiyanlığa geçerken toplumsal-siyasal dönüşüm de toplumsal ve bireysel kimlikler düzeyinde yer bulur. Ayrıca bu değişimleri dini çatışma, kutsal mekanların ve geleneklerin tahrip edilmesi çerçevesinden de okumak mümkün hale gelmektedir.

Kötülük Ormanı, romanda yerel halk tarafından kutsal / tabu olarak görülen bir mekandır (s.138). Kutsal/tabu mekânın, bir kilise inşa edilmesi için misyonerlere verildiği bölüm, kolonyalizmin yerel inançları ve saygı duyulan değerlerin giderek çözüldüğü bir sürecin başlangıcını işaretler. Bu yönüyle kutsal mekanların/geleneklerin tahrip edilmesinin bir başka örneği “maske törenine” hem mekânsal hem de anlam olarak Hristiyanların saldırısıdır (s.171-172). Maske töreni geleneksel bir ritüeldir. Kültürel ve dini sembollerin sergilendiği bu ritüel törene yapılan saldırı yerel kültürün ve ritüellerin bastırılmasını sembolize eder.

“Bay Brown gittiğinden beri Umuofia'da kilise ve klan arasında gitgide tırmanan gerginliği ateşleyen de Enok olmuştı...Olay, her yıl toprak tanrıçasının onuruna düzenlenen tören sırasında gerçekleşmişti. Bu tür törenlerde, öldükleri vakit Toprak Ana'ya teslim edilmiş klanın ataları minik karınca deliklerinden egwugwu¹¹ olarak yeniden yeryüzüne çıkarlardı....Bir insanın işleyebileceği en büyük suçlardan biri, bir egwugwu'nun maskesini herkesin içinde çıkarmak(tı)... İşte Enok'un yaptığı şey buydu. ...Toprak tanrıçasının o seneki töreni Pazar'a denk gelmişti. Maskeli ruhlar dışarıdaydılar. Bu yüzden de kiliseye gitmiş Hristiyan kadınlar evlerine dönemiyordu. ... Enok yüksek sesle ve kibirli bir edayla, bir Hristiyan'a dokunmaya cüret edemeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine ... egwugwu'ların hep yanlarında taşıdıkları asasıyla Enok'a olanca şiddetiyle vurdu. Enok da ona saldırdı ve maskesini yırtıp kopardı. Diğer egwugwu'lar hemen koşup kutsallığı zedelenen arkadaşlarının etrafını sardılar ve onu kadınlarla çocukların dünyevi bakışlarından koruyarak apar topar alıp götürdüler. Enok bir atanın ruhunu öldürmüştü ve Umuofia kargaşaya sürüklenmişti (s.171).

Kilisenin kurulmasıyla birlikte nüfuzunu genişletmesi ve topluluktan yeni üyeler devşirmesi topluluk içindeki bölünmenin somut olaylarla ortaya konmasıyla sürdürülür. Kiliseye gidenler ve geleneksel dinin buyurdıklarını yerine getirenler arasındaki

¹¹ Egwugwu: köyün atasının ruhunu temsil eden, törenler sırasında değişik türde, ürkütücü maskeler takan ve dans eden adamlardır.

çatışmalar görünür olmaya başlar. Topluluk içinde bir grup Kilise'ye giderken bir grubun geleneksel yaşam biçimini sürdürmesi uyumsuzluklar ve topluluğun birliğini tehlikeye sokacak nitelikte iç kargaşa yaratmaya başlar. Bu vakalar hem geleneğin hem de uzlaşma mekanizmalarının giderek işlevsizleştiğini göstermektedir. Geleneksel toplumda uzlaşma mekanizmalarının tahribi toplumsal huzursuzluğu getirirken, geleneksel kimlik ve statülerin görmezden gelinmesi toplumsal normların çözülüşünü de beraberinde getirecektir:

“...(B)eyaz adamlar yalnızca kilise değil, bir hükümet de getirmişti. Bölge Komiseri'nin davalara bilgisizce baktığı bir mahkeme binası inşa etmişlerdi. Kendisine dava edilecek adamlar getiren mübaşirleri vardı. Bu mübaşirlerin çoğu Büyük Nehir'in kıyısındaki Umuru'dan gelmişti. Beyaz adamlar yıllar önce ilk oraya gitmiş ve orada dinlerinin merkez binasını, ticaret ve hükümet binalarını inşa etmişlerdi. Umuofia halkı bu mübaşirlere karşı büyük bir nefret besliyordu, çünkü yabancıydılar, küstahtılar ve zorbaydılar. Hapishanedeonları dövüyor, her sabah hükümet binasını temizlemek, beyaz komiser ve mübaşirler için odun getirmek gibi işlere koşuyordu. İçlerinde böylesi adi işlere yakışmayan unvan sahibi adamlar vardı. Yaşadıkları aşağılanmadan dolayı ızdırap çekiyor, ihmal ettikleri tarlaları için üzülüyorlardı” (s.162).

Yeni kuralların, değer yargılarının ve adaletin kilise-hükümet iş birliğinde belirleniyor olması adalete olan inancın da sarsılması anlamına gelecektir.

1.2. Adalet, Yasa ve Yönetim Sistemlerindeki Değişim ve Sömürge İktidarı

Sömürge öncesi dönemin Nijerya coğrafyasındaki yerel yönetim yapıları, İngiliz sömürgeciliği etkisindeki iktidar ve değişim süreçleriyle birlikte önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümlerin en etkili olduğu sahalar adalet, yasa, hukuk ve yönetim sistemleri olmuştur. Sömürge öncesi dönemin, geleneksel otorite figürleriyle şekillenen merkezî-olmayan yönetim yapısı kuzeyde Sokoto Halifeliği gibi İslam hukuku uygulayan emirliklerle, güneyde Yoruba şehir devletleri ve Igbo toplumlarının daha kolektif yönetim sistemlerinin hâkim olduğu bir görünüm sergilemiştir (Ferhavi, 2015, s.10-20). Bu dönemde adalet ve yasa, büyük ölçüde toplulukların kültürel normlarına, geleneksel otoritelere ve yerel liderlerin kararlarına dayanmaktadır. Ancak sömürgecilik dönemiyle birlikte, başta eğitim sistemindeki adaletsizliklerle yapısal eşitsizlikler kalıcılaştırmıştır. Yoksulluk, sağlık vb. gibi yapısal sorunlara evrilen eğitim krizi, Batılı hukuk sisteminin de dayatıldığı bir düzende geleneksel yönetim yapılarını zayıflatmıştır. Bu düzen, sömürge iktidarının Nijerya'da şiddet ve radikalizmi kurumsallaştırdığı bir sürecin faili olarak konumlanmıştır (Ferhavi, 2015, s.31-36). Yargı ve yönetim mekanizmaları, İngiliz hukukuna dayalı yeni bir sistemle değiştirilirken, halkın yönetime ve adalet mekanizmalarına olan güven azalmıştır. Boko Haram¹² ve benzeri grupları ortaya çıkaran radikalleşmenin nedenleri arasında ekonomik eşitsizlik, eğitimsizlik, devletin zayıf yönetimi ve dini aşırılık ön plana çıkmaktadır. Boko Haram, gençleri ve işsiz nüfusu militan olarak kazanma stratejileri geliştirerek, özellikle eğitimsiz ve yoksul kesimleri hedef almıştır. Bu süreçte dini söylemler, sosyal adalet vaatleri ve ekonomik

¹² “Boko Haram” kelimesi kuzey Nijerya’da yaygın olan Hausa dilinde “Batılı/modern eğitim haramdır” anlamına gelmektedir. Bkz. Farhavi, F. (2015). Nijerya’da Şiddet, Radikalizm ve Boko Haram, USAK Yayınları., s.90.

teşvikler kullanılarak gençler örgüte çekilmiştir. Devletin yetersiz tepkisi ve güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımı, toplumdaki hoşnutsuzluğu artırarak Boko Haram'ın daha fazla destekçi bulmasına yol açmıştır (Ferhavi, 2015, s.89-102).

Sonuç olarak, bağımsızlık sonrası dönemde, adalet sistemindeki yapısal sorunlar çözülememiştir. Dolaylı yönetim anlayışıyla kurumsallaşan yargı süreçlerinin yerel kültüre yabancılaşması, halkın resmi yönetim organlarına duyduğu bağlılığı zayıflatmış ve merkezi otoritenin meşruiyetini sorgulayan yeni dinamiklerin oluşmasına neden olmuştur (Ateş, 2022, s.59-63). Adalet, yasa ve yönetim sistemlerindeki dönüşümle yolsuzluk, siyasi nüfuzun hukuki süreçler üzerindeki etkisi ve devletin yerel topluluklarla olan zayıf ilişkileri, yönetim sisteminde kalıcı krizler doğurmuştur. Halkın resmi yargı mekanizmalarına olan güveni düşük seviyelerde kalmış ve birçok topluluk, geleneksel otoritelere veya alternatif adalet sistemlerine yönelmeye devam etmiştir (Ferhavi, 2015, s.73-121). Devletin hukuk mekanizmasını güçlendirme çabalarına rağmen, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki güç mücadelesi vatandaş lehine bir sonuca ulaşmada yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğin kökenlerine ilişkin sorunlara dikkat çekmek üzere Achebe, Parçalanma romanında suç ve ceza arasındaki ilişkinin dönüşümünde sömürgecinin varlığına işaret eden anlatımıyla dikkat çekmektedir.

Romanda üç kurgusal sahnede suç ve ceza ilişkisi öne çıkmaktadır. Birincisi Ikemefuna'nın kadim geleneklere göre kurban edilmesi (s.61), ikincisi Okonkwo'nun yanlışlıkla bir klan üyesini öldürmesiyle suçlu sayılması ve geleneksel yasaya göre sürgüne gönderilmesi (s.117), üçüncüsü ise köyün ileri gelenlerinin kolonyal mahkemece tutuklanması ve Batılı "yargılama" usullerince cezalandırılmalarıdır (s.178).

Ikemefuna'nın on beş yaşında yabancı bir delikanlı olarak klana girişi, Umuofia'nın kız evlatlarının Mbaino köyündeki pazara gittiği sırada öldürülmesiyle bir bedel/diyet olarak klana verilmesi sonucu gerçekleşir (s.17). Bütün bu karar süreci, köyün yaşlılarının öncülüğünde tüm köy halkının toplandığı ve tarafların dinlendiği geniş bir meydanda geleneksel usullerle ilerler (s.16-18). Düşman klandan, ölen eşin yerine geçmek üzere bir bakire ve ayrıca bir de delikanlı, genç Ikemefuna, bedel olarak alınır. Ikemefuna klanın tamamına ait olacaktır ve kaderinin kararlaştırılmasında acele edilmez. Bu süreçte bakımını klan adına Okonkwo üstlenir ve evinde ağırladığı Ikemefuna ile aralarında baba-oğul ilişkisine yaklaşan duygusal bir bağ gelişir.

Okonkwo ve Ikemefuna arasında baba-oğul bağı kurulmasına rağmen yine de cezasının bizzat Okonkwo tarafından infaz edilecek olması romanın akışı boyunca adeta unutturulur. Ancak Okonkwo uzun yıllar evinde ağırladığı ve oğlu yerine koyduğu Ikemefuna'yı palası ile öldürdüğünde boyun eğdiği kurallar kadim yasanın kurallarından başkası değildir. Çünkü Okonkwo güçlü bir lider olarak ve üstelik kendi babasının zayıflığıyla sorunu olan bir karakter olarak korkak biri olduğunun düşünülmesine asla tahammül edemeyeceğinin farkına varır. Cesaret ve yiğitlik, klandaki saygınlığı için her şeyden daha önemlidir. Bu çarpıcı sahne Okonkwo'da kendisiyle bir iç hesaplaşmaya gömüleceği kalıcı bir etki yaratır.

Ikemefuna'nın kurban edilmesi, Igbo'ların geleneksel kadim yasalara sıkı sıkıya bağlı oldukları bir sistemi işaret eder. Ikemefuna klanlar arasındaki bir çatışma sonrası yerel bir anlaşma sonucunda köyün huzurunu sağlamak ve sürdürmek amacıyla, kan davası denilebilecek bir geleneksel usulle kurban edilmekte olan bir çocuktur. Bu olay aynı zamanda, Okonkwo'nun içsel çatışmalarının derinleştiğini gösteren ve geleneksel

düzenin kırılmasını ortaya koyan ve de duygu-durumu değişimleri açısından kırılmaları işaretleyecek kadar romanın göbeğine oturur.

İkinci olay, Okonkwo'nun yanlışlıkla öldürdüğü klan üyesi nedeniyle topluluğun ileri gelenlerinin kararıyla sürgüne gönderilmesidir (s.116). Bu anlatı bize aynı anda geleneksel ritüellere ilişkin bir sahne de sunmaktadır: cenazesine bütün klanın katıldığı büyük bir savaşçı olan yaşlı Ezeudu ölmüştür. Geleneksel davullar çalıp tüfekler ve gülleler atılmaktadır. Vücutları tebeşirle ve kömürle boyanmış farklı yaşlardaki savaşçılar, arada bir de ölümler diyarından ataların ruhları (egwugwu) gelip gitmektedir. Yaşayanların ülkesi ataların gittiği yerin fazla uzağında değildir (s.114-115). Soylu bir savaşçıya yaraşır cenaze töreninin görkemi akşama doğru davul sesleri ve pala çınlamalarıyla daha da artar. Bu hengâmede kalabalık arasından bir çılgılık ve ani sessizlik kan gölü içinde yatan bir delikanlının haberini verir. Ölen adamın 16 yaşındaki oğlu kardeşleriyle birlikte babasına veda dansı yaparken Okonkwo'nun tüfeğinden çıkan bir saçma parçasıyla hayatını kaybeder (s.116).

Klan üyesini öldürmek toprak tanrıçasına karşı işlenmiş bir suç sayılacağından suçu işleyenin klandan kaçıp gitmesi gerekir. Ancak Okonkwo bunu istemden yaptığı için yedi yıl sonra klana dönmesine izin verilebilecektir ve ailesiyle birlikte, olması gerektiği gibi, annesinin köyüne sığınır. Kulübesi ise ertesi gün savaşçı erkekler tarafından ateşe verilir. Yine köyün huzuru için, ailesiyle birlikte köyden uzun bir süre uzaklaştırılması ve sürgüne gönderilmesi geleneksel yasalara bağlılığa işaret eder.

Roman ilerledikçe yaşanan gelişmeler, üçüncü olay olarak, lider Okonkwo'nun ve diğer önderlerin tutuklandığı bir sahneyle bizi karşı karşıya bırakır (s.180-183). Umuofia topraklarında geleneksel mahkemelerin yerini çoktan almış olan kolonyal mahkemeler yerel topluluğun adalet anlayışının ve sosyal düzeninin “bozulma” ile kodlandığı noktayı işaretler:

“O ihtilafı toprağa ne oldu?” diye sordu Okonkwo.

“Beyaz adamın mahkemesi, Nnama'nın ailesine verilmesine karar verdi. Nnama, beyaz adamın mübaşirlerine ve tercümanına epeyce para vermiş.”

“Beyaz adam toprakla ilgili adetlerimizi bilmiyor mu?”

“Daha dilimizi bile konuşamazken nereden bilsin? Ama adetlerimizin kötü olduğunu söylüyor, onun dinine giren kendi kardeşlerimiz de adetlerimizin kötü olduğunu söylüyorlar. Kendi kardeşlerimiz bize sırt çevirmişken nasıl savaşabileceğimizi düşünüyorsun? Beyaz adam çok akıllı. Sakin ve barışçıl bir halde gelip dinini getirdi. Aptallığıyla alay edip kalmasına izin verdik. Şimdi ise kardeşlerimizi kendi tarafına çekti. Artık klanımız bir bütün olarak hareket edemez. Bizi bir arada tutan şeyleri palayla kesip attı, dağılıp parçalara ayrıldık” (s.163-164).

Kolonyal yönetim artık kendi hukuk ve adalet sistemini uygulamaya başlamıştır. Bunu yaparken de geride “kardeşlerin birbirine sırt çevirecek” kadar yozlaştığı bir topluluk bırakmıştır. Bunun sonucu yerel otoritenin ve toplumsal yapının tahribatı olarak belirginleşecektir. Bu açıdan romanda, geleneksel mahkemelerin yerini alan kolonyal mahkemelere ilişkin kurgu yerel otoritenin yıkımını sembolize eder. Kolonyal yönetimin

köye getirdiği hükümet binası ve mahkeme, kolonyal otoritenin fiziksel varlığının sembolüdür. Ama aynı zamanda da geleneksel liderlerin ve yerel hukukun yerini alan bu yapı, yerel otoritenin zayıfladığının ve kolonyalizmin toplumsal kontrolü ele geçirdiğinin de göstergesidir. Yerel liderlerin hapsedilmesi ve saçlarının tıraş edilerek aşağılanması (s.178-180), kolonyalizmin yerel direnişleri bastırma ve otoriteyi ele geçirmedeki şiddetini temsil eder.

Sonuç olarak toplumsal adalet ve sömürge iktidarı açısından romanın temaları arasında en önemlilerinden biri kolonyalizmin adalet sistemine yönelik eleştirileriyle şekillenmektedir. Igbo toplumu kendi adalet sistemini ve toplumsal düzeni korumak üzere geliştirilmiş bir yapıya sahipken kolonyal hükümetin getirdiği yasal düzen bu sistemi hiçe saydığı gibi kendisi de yabancı bir otoritenin kontrolünü dayatan bir unsur olarak romanda yer bulur. Bu durum bireyler için tek tek olduğu kadar toplumun tümü için de adaletsizlik duygusunu beslemiştir.

2. Toplumsal Değişime ve Kimlik Dönüşümüne İşaret Eden Temalar

19. yüzyıl sonlarında hız kazanan sömürgeci rekabet, Berlin Afrika Konferansı (1884-1885) ile sistematik bir sömürü politikasına dönüştüğünde, bunun yalnızca toprakların ekonomik çıkarlar doğrultusunda bölüşülmesiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda kimlik yapılarını, yönetim sistemlerini ve güvenlik paradigmalarını da etkileyen bir dönüşüm süreci olduğu belirginleşmiştir. Bunu açığa çıkaran başlıca gelişme ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'daki sömürge karşıtı dengeyi bozmasıyla Avrupa devletlerinin kıtayı daha kolay paylaşmasına kapı aralaması olmuştur (Daban, 2023, s.841-842).

Berlin Konferansı coğrafi, etnik, kültürel gerçekler dikkate alınmadan Avrupalı güçlerin ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda Afrika kıtasının paylaşımına sahne olmuştur. Konferans, sömürgeci devletler olarak İngiltere, Fransa, Belçika, Almanya, Portekiz ve İtalya'nın aldığı kararların hukuki bir zemine oturtularak fiili işgalin meşrulaştırılmasını sağlamıştır (Daban, 2023, s.843-845). Böylelikle Konferans, yapay sınırların oluşturulması ve geleneksel yönetim yapılarının çökmesiyle kıtada baş gösterecek uzun vadeli kimlik ve güvenlik krizlerinin de miladı olmuştur.

Afrika'nın etnik, dini ve kültürel yapılarını dikkate almayan yeni yapay sınırlar kimlik dönüşümleri, halkın yerel geleneklerden koparılması, dışardan dayatılan kimlikler oluşturulması yoluyla etnik çatışmaların ve iç savaşların temelini oluşturmuş, sömürge sonrası dönemde de genelde Afrika'nın özelde Nijerya'nın güvenlik paradigmasının belirlenmesinde etkili hale gelmiştir (Ferhavi, 2015; Ateş, 2022; Daban 2023). Sambi-Mandara Güvenlik Eylem Planı gibi, kimlik ve sınır krizlerine bir yanıt olarak geliştirilen bölgesel eylem planları, Afrika'daki güvenlik politikalarının, sömürgecilik sonrası kimlik bölünmeleri ve yönetim krizlerinden doğan güvenlik tehditlerine karşı nasıl şekillendiğine örnektir (Daban, 2024b, s.115-117). Planın hedefi, doğrudan sömürgecilik döneminde atılan yanlış adımlardan beslenen modern Nijerya'nın krizlerini aşmaya yönelik yerel topluluklarla devlet otoritesi arasındaki bağları kurmak ve ulusal sınırlar içinde güvenlik mekanizmaları tesis etmektir (Daban, 2024b, s.125-128). Ulusal kimlikler etrafında birleşmekte zorlanan halkların etnik çatışma, iç savaş, terör gruplarının doğuşuna hizmet etmeye sürüklenmesi ekonomik eşitsizliklerin olduğu kadar yapay kimliklerin de bir sonucudur.

Sonuç olarak, sömürgeci paylaşım yalnızca kıtanın haritasını değil aynı zamanda kimlik yapılarını ve güvenlik dinamiklerini de kökten değiştirmiştir. Berlin Konferansı'nın sömürgeci politikaları uygulamaya geçirmesi, Afrika halklarının kendi kaderlerini belirleme yetkisi ellerinden almış olmakla birlikte kimliklerinin, yönetimlerinin, güvenlik ve yasalarının dış müdahalelerle şekillendirildiği bir tarihsel momenti temsil eder. Modern Nijerya'da da hala devam eden etnik çatışmalar, sınır anlaşmazlıkları, yönetim krizleri, liderlik sorunları vd. bu tarihsel bölüşüm sürecinin uzun vadeli sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Bu bölümde bir önceki başlık altında ele alınan kolonyal karşılaşmaların, kimliklerin dönüşümü ve parçalanması bağlamında analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kimlik temalarına temas etmekle romandaki kolonyalizmin dönüştürücü etkisinin kimlikler üzerindeki yansımaları aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bunlar da yine sembolik anlamları çerçevesinde değerlendirilecektir. Ayrıca kimlik dönüşümünün tek bir unsura bağlı olmayıp kolonyalizmin nüfuzuyla gelen toplumsal-siyasal değişim ve dönüşümlerin bir karması olduğu da akılda tutulmalıdır. Örneğin kilisenin gelişi bireysel kimlik kadar toplumsal kimliğin de dönüşümünde etkili olduğu gibi, kilise, misyoner eğitim faaliyetleri, ticaret, teknoloji vd. unsurların bireysel kimliğin dönüşümünde elbirliğiyle etkili olabildiği süreçler olabileceğine dikkat edilmelidir. Bu süreçte, kolonyal güçler giderek kendi teknolojilerini, takas usullerini, üretim önceliklerini, iletişim biçimlerini ve dillerini taşırlar. Esas yıkıcı olan ise yerel dilin değersizleşmesinin ve İngilizcenin dayatılmasının yerel kültürün ve kimliğin silinmesine katkıda bulunmasıdır. Dil kaybı kültürel kimliğin de kaybının beraberinde getirecektir.

Romanda, kolonyal güçlerin kurduğu ticaret merkezleri ve yeni para birimleri ekonomik faaliyet ile birlikte toplumsal ilişkiler örüntüsü içinde geleneksel ekonomik sistemi bozan bir unsurdur:

“ Beyaz adam gerçekten de kaçık bir din getirmişti, ama aynı zamanda bir ticaret binası inşa etmişti; ilk kez palmiye yağı ve tohumu yüksek fiyatlardan satılabilmeye başlamış, bu sayede Umuofia'ya epeyce para akmıştı.... Din konusunda dahi, ne denli delice olursa olsun, içinde belli belirsiz de olsa düzene benzer bir şeyler barındırabileceği düşüncesi gitgide artmaya başlamıştı.” (s.165)

Geleneksel topluluğun yaşlıları ve önderleri, yaşadıkları değişimlere karşı düzeni nasıl koruyabileceklerine ilişkin tedbirleri tartışırken diğer yanda yerliler içinde beyaz adamın yeni düzenini benimseyici hisler yeşermektedir. Ekonomik kazanç, dışlanmışların kilise tarafından cemaate kabulü, geleneğin yasalarının mağdurlarının kendilerine yeni topluluk içinde yer edinebiliyor olması vd. bu hisleri besleyen unsurlar olarak yer bulur. Bu durum geleneksel yapılar yerine sömürgeci ekonomik çıkarların ön plana çıkmaya başladığı bir dönüşümün habercisidir. Yerel halkın başta geçim kaynakları olmak üzere toplumsal- siyasal - ekonomik kaynakların kontrolünü kaybetmesini simgelemektedir.

2.1. Okonkwo, Tarlası ve Yam

Romanın girişinde Okonkwo'nun gençliğinden başlayan yaşam hikayesi ve mücadelesiyle Okonkwo güçlü bir karakter olarak inşa edilmektedir (s. 9-10).

Okonkwo'nun bir çiftçi olarak emeğiyle hayat verdiği tarlası ve kaliteli yam¹³ bitkileri onun Igbo toplumunun geleneksel yapısı içinde erkeklik statü ve kimliğiyle özdeşliğini kurmaktadır. Batı Afrika Igbo geleneğinde kişisel başarı, sosyalleşme sürecinin destekleyicisidir (Nwoye, 2017, s.455).

Romanda, "Yam Bayramı" ile "Tanrıça Ani" ilişkisinin kurulması yam bitkilerinin neden Okonkwo'nun başarısını, gücünü ve kimliğini simgelediğini de açıklar. Yam bitkisi, Igbo geleneğinde, doğa tarafından onaylanmış yenileyici ilişki ilkesinin sembolüdür (Nwoye, 2017, s. 463). Yam hasadının kutlandığı Umuofia'da büyük bir şenlik havasında gerçekleşen Yam Bayramı toprak tanrıçası ve her türlü bereketin kaynağı Ani'ye şükranlarını sunmak için bir vesiledir. Toprak Tanrıçası Ani, ahlakın ve davranışların nihai yargıcı olarak diğer tanrıların hepsinden önemlidir. Üstelik Ani, bedenleri toprağa verilmiş klan atalarıyla temasta olabilmek ayrıcalığıyla bilindiğinden ve saygı gördüğünden klanın sürekliliğinin de sembolüdür (s.39).

Yam her zaman törensel yemeklerde, geçim kaynağı olarak ve toplumsal statünün göstergesi olarak önceliklidir (s.154) Ancak kolonyalizm beyaz adamın ürün önceliklerinin hayata geçirilmesi anlamına gelmiştir. Mungo Park'ın, "Afrika'nın Derinliğine Yolculuk" başlığıyla yayınlanan 1795-1796-1797 tarihli gezi notları ve çizimlerini içeren eserinde bu durum kendini belli eder. Mungo Park, bu dönemde hiçbir yerde şeker kamışı, kahve veya kakaoya rastlamadığı gibi bunların bilinmediğinden de söz eder. Sadece Gambiya nehri ağzında portakal ve muz yetiştirildiğini gördüğünde bunların Portekizlilerce üretilmeye başladığı tahminini yürütür. Birçok tarımsal ürünün Afrika'ya mı ait olduğu yoksa Avrupalılarca mı getirildiği bilinmezliğini korumuştur (Park, 2017, s.293). Kolonyalizmin gelişiyile birlikte, misyonerlerin Igbo topraklarındaki varlığı ve Hristiyan değerlerin giderek yaygınlaşması yanında tarla ürünlerinin hangisinin, ne zaman, nereye ekilip biçileceğine misyonerler ve beyaz yerleşimciler tarafından karar verilmeye başlanmasıyla sosyo-ekonomik dönüşümler yaşanır. Beyaz adam yeni ticaret binaları inşa ederek ekonomik dengeyi etkiler (s.162, 165, 169). Yeni din ve yeni hükümet ile birlikte yeni ticaret binaları da zamanla yam bitkilerinin ve verimli tarla sahibi olmanın önemini azaltır. Yam bitkilerinin çokluğuyla veya verimli bir tarla sahibi olmakla edinilecek geleneksel saygınlık statüsü çözülür ve yam Okonkwo'nun kimliğini sürdürebileceği bir alan olmaktan zamanla çıkar. Dolayısıyla geleneksel öneme sahip bu tarla bitkilerinin Batı kültürü ve dini yayıldıkça anlamını kaybetmeye başlaması ekonomik faaliyetin dönüşümü yanında Okonkwo'nun da kimliğinin çözülüşünü de simgeler.

2.2. Hristiyanlığa Geçen Nwoye

Romanda kimlik temaları açısından önemli figürlerden biri de Okonkwo'nun büyük oğlu Nwoye'dir. Nwoye'nin Okonkwo ile ilişkisi romandaki sembolizm açısından geleneksel kimliğin kuşaklar arası aktarımını temsil eden bir ilişki olarak inşa edilir. Okonkwo, Nwoye'nin karakteristik özelliği olan tembelliğini kendi babasına benzettiğinden bundan memnun değildir (s.19, 65). Okonkwo ve Nwoye arasındaki bağ, Nwoye babasının beklentilerini yerine getirmeye çalışıp durdukça canlı tutulan ve ancak o koşulda güçlü bir bağ olarak kurgulanmıştır. Ancak Hristiyanlığın gelmesi Nwoye'nin omuzundaki

¹³ Tatlı patates. Çoğunlukla tropik bölgelerde yetişmeye uygun olup yemeklerde kullanılan, yumrulu kökleri olan nişastalı bir bitki. Igboların yaşadığı Nijerya ve özellikle Batı Afrika coğrafyasında önemli bir besin ve geçim kaynağı olarak yaygındır.

sorumluluğun büyük yükünden adeta kaçışını anlamlandırır. Nwoye'nin Hristiyanlığa geçişi, onun kimlik dönüşümüne ve babasıyla olan bağın kesin bir şekilde kopmasına işaret eder (s.134-141). Okonkwo artık oğlunu tanımayacak, Nwoye de Okonkwo'yu artık babası olarak kabul etmeyecektir.

Nwoye'nin Hristiyanlığa geçişi, geleneksel kimlikten kopuşu ve yeni bir toplumsal-dinsel kimliğe yönelişi temsil eder. Bu yönüyle romanda kimliğin dönüşümüne ilişkin en açık sembollerden biri olarak işlev görmektedir. Nwoye, babası Okonkwo'nun temsil ettiği geleneksel değerlerden uzaklaşarak, ya da bu uzaklaşmaya ihtiyaç duyarak yeni bir kimlik arayışına girmiştir. Onun geleneksel değerler yerine Hristiyan değerlerini benimsemesi yoluyla yaşadığı geçiş, geleneksel kimliklerin yeni kültürel ve dini etkileri altındaki parçalanmaya işaret eder. Nwoye'nin benimsediği yeni kimliği, babasının eski beklentileriyle ve geleneksel toplumun değerleriyle çatışan niteliktedir.

2.3. Egwugwu Maskeleri

Egwugwu maskeleri¹⁴ Igbo ruhani liderlerinin giydiği ve yerel adaletin sembolü olan maskelerdir. Egwugwu, “köyün atasının ruhunu temsil eden, törenler sırasında değişik türde, ürkütücü maskeler takan ve dans eden adamlardır. Dokuz köyün her birinin kendi 'egwugwu'su vardır. Köyde yaşanan anlaşmazlıklarda hâkim rolü de üstlenirler” (s.10). Dolayısıyla maskeler ve adaletin dağıtımı arasında doğrudan bir ilişki kurulur. Bu maskeler aynı zamanda geleneksel topluluğun, geleneksel kimliğin ve geleneksel otoritenin sembolüdür.

“Dokuz egwugwu'nun her biri klanın bir köyünü temsil ediyordu.Umuofia'nın dokuz köyü, klanın ilk atasının dokuz oğlu tarafından kurulmuştu. Umeru köyünü, ya da dokuz oğlun en büyüğü olan Eru'nun çocuklarını temsil (eden)...lider egwugwu, rafa palmyesinin yapraklarıyla kaplı kolları havaya savurarak, ...çingıraklı asasının sivri ucunu toprağa sapladı. Asa, sanki içine giren metalik bir ruhla çalkalanıyormuşçasına sallanıp şingırdamaya başladı. Boş taburelerden ilkinin çekip oturdu. Diğer sekiz egwugwu da onun ardından yaş sırasına göre oturdular (s.87).

Maskeler tahrip edildiğinde, ki bu tahrip ancak misyonerlerce gerçekleştirilebilir ve aksi düşünülemez bile, sadece fiziksel bir nesne olmadıkları için toplumun kolektif kimliği zedelenmiş olur. Topluluğun kolektif kimliğinin çözülüşü, ruhani bağ ve bağlantılarının da çözülüşü anlamına gelir (s.171-172). Yukarıdaki bölümde Hristiyanlığa geçmiş kabile üyesi Enok'un bir maskeyi (ve dolayısıyla ata ruhunu) nasıl parçaladığına değinilmişti. Bu bir toplumsal parçalanmanın işaretlendiği ayrım olarak durur ve bu parçalanma, romanda kimliğin, fiziksel ve sembolik düzeyde nasıl yok edildiğini göstermektedir.

Egwugwu maskelerinin gün ışığına çıktığı geleneksel törenler de topluluğun kimliğini ve birlikteliğini temsil eder. Bu törenler köyün ortak değerleri ve inançlarını yansıtarak köyün kolektif kimliğini pekiştirir. Bu törenlerin kolonyalizmin gelişile birlikte anlamını yitirmesi ve toplu etkinliklerin giderek önemsizleşmesine eşlik eden Kilise'nin yükselişi, köydeki varlığının görünür hale gelmesi ve Batılı kurumların köy hayatına nüfuzu bu

¹⁴ Maskeler burada kişileşmektedir.

törenlere katılımı da azaltarak geleneksel kimliğin çözülmesine yol açar. Böylelikle, toplumsal bağların ve toplumsal kimliğin zayıflamasına çarpıcı bir örnek sunmuş olur.

Benzer şekilde kolektif kimliği simgeleyen inançlar olarak Ani (toprak tanrıçası veya Toprak Ana) ve diğer geleneksel tanrılara olan inanca yönelik Kilise'den yönelen saldırılar toplumun kendini tanımlama biçimine yönelik saldırılardır (s.33, 66, 116, 117, 135). Kolonyalizmle birlikte geleneksel inancın zayıflaması da kolektif kimliğin zayıflamasını hızlandıracaktır. Geleneksel inançların yerini alan Hristiyanlık, romanda toplumsal kimliğin büyük dönüşümünü ifade eder.

2.4. Ikemefuna ve sürgün

Romadaki çarpıcı sahnelerden biri de Ikemefuna'nın kurban edilmesi sahnesidir. Bu kurban "töreni" topluluk kimliğinin ve geleneksel değerlerin sürdürülmesi için yapılan bir eylemdir. Ancak bu olay Okonkwo'nun içsel kimlik çatışmalarını ve geleneklerin birey üzerindeki baskısını simgelemektedir. İkemefuna'nın ölümü, Okonkwo'nun kendi babası gibi zayıf olmak istememesi, güçsüzlükten korkması ile kendi kimliği arasındaki çatışmayı derinleştirir. Kimlik geleneksel değerlerle şekillenmiştir ve bu değerler birey üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadır.

Romanda kimlik krizini işleyen sahnelerden bir diğeri de Okonkwo'nun sürgünüdür. Sürgün Okonkwo'nun kimlik krizini derinleştiren bir başka faktördür. Okonkwo sürgünden döndüğünde, dönüşen toplum karşısında şaşkınlık / kaybolmuşluk hissi kuvvetlenir. Sürgün kararı verildiğinde parçalanmış ve toplumdan dışlanmış olan Okonkwo sürgün edildiğinde toplumsal kimliğini de kaybetmiştir. Toplumsal bağlam ve topluluk aidiyetiyle kimliğin yakından ilişkisini vurgulayan bu olay dönüşmüş bir toplumla karşılaşıldığında içsel kimlik krizinin derinleşmesini ve toplumda kendi yerini bulamama hissinin kuvvetlenmesini işler.

"Umuofia, savaşının dönüşüne özel bir ilgi göstermemiştir. Sürgün yıllarında klanda o kadar büyük değişimler olmuştu ki, Okonkwo'nun dönüşü neredeyse fark edilmemiştir bile. Yeni din, yeni hükümet ve ticaret binaları insanların zihnini fazlasıyla meşgul ediyordu. Çoğu hala bu yeni kurumlara uğursuz buluyordu, yine de üzerine konuşup düşündükleri başka pek az şey vardı ve Okonkwo'nun dönüşü kesinlikle bunlardan biri değildi...Okonkwo derin bir ızdırap içindeydi ve bu yalnızca kişisel bir acı değildi" (s.169).

Okonkwo'nun toplumdaki yerini bulamama hissini veren tema köyün, kolonyal güçlerin etkisiyle ikiye bölünmüş olmasıdır. Bu bölünme kolektif kimliğin parçalanmasını ve dönüşümünü sembolize eder. Bir grup geleneksel değerlere bağlı kalırken diğer grup Hristiyan ve Batılı değerlere ve bu değerlerin getirdiği yeni düzene uyum sağlamaktadır. Okonkwo, Umuofia'nın kendi gibi savaşçı erkekleri için üzülmemekte ve acı duymaktadır. Bölünme / parçalanma, kolektif kimliğin parçalanmasının toplum üzerindeki derin etkilerini ve geleneksel-modern arasında sıkışıp kalan bireylerin iç çatışmalarını derinleştirir.

3. Kimlik Bunalımı: Okonkwo'nun İntihar Paradoksu

Romanın en çarpıcı bölümü, Okonkwo'nun kendini asarak intihar etmesidir (s.199). Bu eylem, geleneksel yaşam tarzının ve değerlerin kolonyalizm karşısında yenilgiye

uğramasını simgeler. Bir başka yönüyle de bireysel direnişin çaresizliğinin ve umutsuzluğunun yansımasıdır. Okonkwo'yu intihara sürükleyen başlıca neden kendi klanına olan inancını yitirmesidir. Klanın, beyaz adam tarafından maruz kaldığı utanç verici saygısızlıklar o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki "ölmüş atalar ağlıyor"dur. (s.186). Bu saygısızlıkların nasıl üstesinden geleceklerini bulmaya çalıştıkları bir sırada toplantıyı basan "mübaşirler"den birini öldürmesi karşısında Okonkwo, köyü Umuofia'nın savaşa girmeyeceğini bilmektedir. Çünkü sorunları için çarpışmak yerine kargaşaya kapılmışlar ve diğer mübaşirlerin kaçmasına izin vermişlerdir. Okonkwo'yu yıkıma götüren ve şu soruyu soran sesler duyulmuştur: "Bunu neden yaptı?" (s.188)

"Bunu neden yaptı?" sorusu romandaki çaresizliğin sesi olur. Topluluğunu korumak için savaşçıların direnmeyeceklerini bildiği, güçlü bir lider olarak kararlarının sorgulandığı ve üstelik topluluğu koruyucu hamlesi sonrasında destek görmediği bir ortamda Okonkwo varlık nedenini yitirmiş gibidir. Ertesi gün de onun cansız bedeni bir ağacın dallarına asılı halde bulunur. Bölge Komiseri bir memurunu kaybetmiş olduğu köye hesap sormak için geldiğinde ise köyün yaşlısı ondan Okonkwo'nun gömülmesi işlemi için yardım ister. Çünkü kendi hayatına son veren biri geleneklere aykırı davranmıştır ve geleneklerce dokunulmaması emredilen bir tabudur.

"Belki adamlarınız onu aşağı indirip gömmemize yardım eder," dedi Obierika. "Bunu yapması için başka bir köyden yabancılar çağırarak, ama buraya gelmeleri uzun sürebilir."

Komiserin tavrı bir anda değişti."Neden onu kendiniz indirmiyorsunuz?"

"Bu geleneklerimize aykırı, " dedi adamlardan biri. "Bir adamın kendi hayatına son vermesi tiksinti uyandıran bir şeydir. Toprak tanrıçasına karşı işlenmiş bir suçtur ve bunu yapan kişiyi kendi klanından olan insanlar gömmez. Onun bedeni artık kötüdür, yalnızca yabancılar dokunabilir. Bu yüzden adamlarınızdan onu aşağı indirmelerini rica ediyoruz, çünkü siz yabancısınız."

"Onu da diğer herkes gibi gömecek misiniz?" diye sordu Komiser.

"Biz onu gömemeyiz. Bunu ancak yabancılar yapabilir. Adamlarınıza bunun için para vereceğiz. Gömüldükten sonra biz üzerimize düşen görevi yapacağız. Lekelenmiş toprağı temizlemek için kurban keseceğiz."(s.190).

İntihar geleneksel inançlara göre tanrılara karşı işlenmiş bir suç ve utanç kaynağıdır. Bu nedenle Okonkwo'nun ölüm şekli toplumun gözünde onu aşağılar ve dokunulmaz/tabu kılar. Oysa Okonkwo'nun ölmeden önce tek önemsedığı şey klanı ve kadim gelenekleridir. Dolayısıyla karşı karşıya kalınan bu ikilem bireyin ve toplumun değerlerinin sınırlarının artık belirsizleşmiş olduğunu gösterir. Topluluk değerleri yitirildiği için kendini öldüren Okonkwo'nun cansız bedenine dokunulmayarak, aynı anda topluluğun değerleri en katı haliyle uygulanmaktadır. Okonkwo'nun intihar paradoksu da burada yatar. Geleneksel değerlerin yitirilmesi üzerine Okonkwo'nun verdiği kararı ve canıyla ödediği direnişi, yitirildiğine inandığı geleneksel inançlarca karşılanır: toplumdan dışlanır. Toplumsal kimlik ve geleneksel değerlerle özdeşleşen varoluş tamamen parçalanır.

Cohen (1999:134)'in de vurguladığı gibi, topluluğun gerçekliği, kendi mensuplarının topluluk kültürünün canlılığını algılamalarında yatar. “İnsanlar topluluğu simgesel olarak kurar, böylelikle de onu bir anlam kaynağı ve ambarı haline getirip kimliklerinin bir göstergesine dönüştürürler.” Bu nedenle topluluğun gerçekliği bireyin kimliğinden bağımsız değildir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sömürge karşıtlığı üzerinden okunabilecek Parçalanma romanının özgün dili İngilizce'dir. Afrika edebiyatında, post-kolonyal yazının yerel dilde olması ile Avrupa dillerini kullanmaya dair antagonizm 1960'lardan bu yana sürmektedir. Bu tartışmanın ucunu Achebe'ye doğru çektiğimizde onun bu tartışmayı, yani romanlarını yazarken İngilizce'yi kullanmasını kendi direniş sahası olarak açıklayarak aydınlatıldığını görürüz.

Bir direniş sahası olarak genelde Avrupa dillerinin, özelde İngilizcenin, Afrika edebiyatında kullanımının Afrikalı diğer bazı yazarlarca eleştirilmesine bir örnek de Ngugi wa Thiong'o'dur. Kenyalı Ngugi wa Thiong'o İngilizce eserler veren bir yazar olarak “Bizim yazdığımız Afrika edebiyatı olmaya layık mıydı?” sorusunu sorarak içerden bir eleştiri yöneltir (Ngugi wa Thiong'o, 2017, s.911). “Kıtaların dilsel ihatasından çıkış yolunun haritası olması gereken yazarlar kendilerini emperyalist boyunduruğun dilline göre belirlenirken ve belirlerken buldular” (Ngugi wa Thiong'o, 2017, s.909) derken Afrikalı yazarların kendi ana dillerini kullanma görevine gönderme yapar.

Afrikalı yazarların, Afrika dillerini kullanma konusundaki alevli tartışmaların başlangıç noktası yeni olmayıp 1962'de Uganda'da yapılan Makerere Afrikalı Yazarlar Konferansı ve Obiajunwa Wali'nin “The Dead end of African Literature?” (“Afrika Edebiyatı'nın Çıkmazı”) (1963) başlıklı makalesidir. Achebe tam da bu konferansta, Igbo estetiği üzerine kurulu ancak uluslararası okuyucunun da anlayabildiği bir dil kullanarak, İngilizce'yi yaratıcı kullanımı ile ün yapmış ve İngiliz dilinde yazmanın destekçisi olan Nijeryalı bir genç yazar olarak varlık gösterir. Klinger'e göre, Achebe, yeni İngilizce dediği kullanımıyla yabancılaşmanın alışılmış halinin ötesine geçmeyi amaçlamıştır. Sömürgeci olanın dilini, İngilizce'nin Afrika kültürüne devşirdiği yerel bir dilin benimsenmesi yoluyla uluslararası okuyucuya ulaştır. Sömürge döneminin gerçeklerini bugün kullanarak eski sömürgeciyle yüzleşebilir hale gelmektedir. Achebe'nin romanlarında, iki dilbilimsel estetik arasında bulunan “yeni İngilizce” iki tarafın kültürel farklılıklarını ortaya koyarak hikâyenin bir parçası haline gelir (Klinger, 2017, s.121). Parçalanma romanlarındaki esas tema olan Igbo ve İngiliz kültürlerinin çatışmasını vurgulamak amacıyla Achebe'nin bu karma dili nasıl kullandığı incelenmeye değer bir önem kazanır. Zira Achebe İngilizce'yi Afrikalılaştırmış (Akçay, 2021; Klinger, 2017), karma dilini iki kültürün çakışma noktasında ustalıkla kullanmıştır.

Bu bağlamda sahip olunan ayrıcalık sömürge çift dilliliğinin kıyaslanamaz bir dilbilimsel ayrıcalık olmasındandır. Zira iki dile sahip olmak sadece iki araca sahip olmayı değil aynı zamanda iki ruhsal ve kültürel alana katılımı içerir. Bu durumu aslında “dilsel bir dram” olarak tanımlayan Memmi (2002, s.116), iki dilin simgeleştirdiği ve taşıdığı, çatışma halindeki iki dünyanın varlığına gönderme yapmaktadır.

Avrupa sömürgeciliğinin yıkıcı portresini çizen ve sömürge egemenliğinin temelindeki insanlıktan çıkarma eylemine dikkat çeken Hailu'nun “Lejyoner: Libya'nın Anti-kolonyal Savaşı” romanına önsöz yazan Laura Chrisman da Lejyoner'in önünü açan ve İngilizce

çevirisinin zamanlamasının Afrika edebi çalışmaları arasındaki yeri bakımından önemine işaret ederken Achebe'nin parçalanma romanına değinmeden geçmez (Hailu, 2020, s. 7-9). Chrisman'a göre Achebe'nin romanı Afrika edebiyatının post-kolonyal egemenlikle var olabileceğini, devletleşme süreçleriyle estetiğin intizamlı birlikteliğini pekiştirdiğini ve Avrupa dillerinin Afrika edebiyatının sorgulanamaz aracı olduğunu tasdik etmiştir (Hailu, 2020, s.7). Son yıllarda Afrika edebiyatının araştırmacılar tarafından yeniden gözden geçirilmeye başlanması sürecinde, Parçalanma romanının bu dil, tema, söylem vd. unsurları içeren bağlamı Afrika edebiyatının kurumsallaşma sürecinin başlangıcı olarak görülmektedir.

Chrisman'ın Avrupa dillerinin Afrika edebiyatının sorgulanamaz aracı olduğunu tasdik ettiği noktadan Ngugi wa Thiong'o tekrar sözü devralır: Afrikalı aydınları dilsel ve kültürel dayanaklarından kopararak bunu becermiş olsalar da İngilizce ve Fransızca Afrika varlığının görünür kılınmasını sağlamıştır. Afrikalı aydınları Avrupa belleği içinde faaliyet göstermeye davet ederken Afrika edebiyatının en iyi örnekleri bu dillerde verilmiştir. "Afrika entelektüel üretiminin ambarı" olan bu diller bir bütün olarak pan-Afrika toplumsal varlığına katkı sunmuşlardır. "Erksiz değil mümkün kıldıkları" için kullanışlıdır (Ngugi wa Thiong'o, 2021, s.62-63).

Hary Garuba, Parçalanma romanını, yazarın üçlemesinin diğer kitabı olan Tanrı'nın Oku ile birlikte değerlendirirken iki noktaya dikkat çeker. Bunlar, Achebe'nin, sömürgeciliği deneyimlemiş toplumların yüzleştiği meseleleri önümüze seren iki sorunsaldır. Birincisi sömürgeleştirilenler olarak, sömürge sonrası toplumların modernleşmeyle birlikte gündemine gelen geleneksel kültürlerinin meşruiyetleri ve geçerliliğine ilişkindir. İkincisi ise aynı anda var olan iki normatif düzenle post-kolonyal toplumların nasıl baş edebileceğidir (Garuba, 2015, s.19). Buna göre de Parçalanma romanında, geleneksel düzene işaret eden unsurların, moderniteyi temsil eden sömürge idarecilerinin getirdiği düzene karşı çıkamadığı, karşı çıkabilme gücünü bulamadığı görülür. Hristiyan değerlerin geleneksel değerler karşısındaki hızlı yayılması ve sosyo-ekonomik dönüşümlerin toplumda giderek cazibe kazanması topluluğu korumaya çalışan önderlerin gücünü zayıflatmıştır. Romandaki intihar, bu güçsüzlüğü ve hayatının hiçbir evresinde güçsüzlüğe tahammül edememiş Okonkwo'nun diren(-e-meyiş)ini işaretler.

Öte yandan, gelenekseli modern karşısında güçsüzleşmiş olarak sunar gibi duran romanın kendisi, Achebe'nin dili bir direniş sahası olarak kullanmasının bir ürünüdür. Akçay, geleneksel olanın meşruiyeti ve iki farklı toplumsal-siyasal düzenin birlikte varoluşunun nasıl sağlanabileceğine ilişkin yanıtın, söylemlerin "iktidar için çatışan normatif düzenler" olarak okunması halinde bulunabileceğini iler sürer (Akçay, 2021, s.158).

Sonuç olarak, geleneksel değerlere bağlı kalmak yoluyla Okonkwo'nun kimliğinin temelini oluşturan toplumsal statü(ler), kolonyal etki arttıkça Okonkwo'nun (geleneksel topluluğun) kimliğini zayıflatır ve romanın sonunda da trajik bir şekilde yok olur. Okonkwo'nun hayatındaki iniş ve çıkışlar bireysel kimliğin toplumsal statü ve başarılarla nasıl şekillendiğini gösterir. Sömürgeleştirmenin sömürge insanını maddi olarak öldürmesine ruhsal olarak öldürdüğü de eklenmelidir. İnsan ilişkileri bozulmuş, kurumlar yok edilmiş, insanlar -sömürgecileri de sömürgeleştirilenleri de- yozlaşmıştır. "Sömürge insanı yaşayabilmek için, sömürgeleştirmeden kurtulmalıdır. Bir insan olmak için sahip olduğu sömürge insanı benliğinden kurtulmalıdır (S)mömürge insanı

sömürgeleştirilmiş varlığının üstüne çıkmalıdır...” (Memmi, 2002, s.150). Kolonyalizmin toplumsal ve bireysel kimlikleri kırılgan hale getirdiği, yine kolonyalizmin kendi diliyle kanıtlanmış olmakla beraber bu kırılganlığı aşmanın olanakları kültürel, siyasal, toplumsal alanlarda her daim kendini hatırlatmaktadır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu makale, Uluslararası Afrika Sempozyumu’nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan “Chinua Achebe’nin Parçalanma Romanında Sömürgeci Karşılaşmaların Analizi: Sömürgecilik Karşıtlığı ve Toplumsal Dönüşümler Üzerine Bir İnceleme” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Toplanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Analizi: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50)
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “An Analysis of Colonial Encounters in Chinua Achebe's Things Fall Apart: A Study of Anti-Colonialism and Social Transformations”, orally delivered at the International Africa Symposium It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Acquisition: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Analysis: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Writing up: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Submission and Revision: 1. Author (%50), 2. Author (%50)

Kaynakça | References

- Achebe, C. (2011). *Parçalanma*. (Nazan Arıbaş Erbil,Çev.). İthaki.
- Achebe, C. (2012). *Artık Huzur Yok*. (Nazan Arıbaş Erbil,Çev.), İthaki.
- Achebe, C. (2020). *Tanrının Oku*. (Nazan Arıbaş Erbil,Çev.). İthaki.
- Achebe, C. (1958). *Things Fall Apart*. Hainemann.
- Akçay, A.S. (2021). Modern Afrika Edebiyatı: Dönemler, Temalar, Yaklaşımlar. Hece.
- Akçay, A.S. (2017). Afrika Edebiyatına Kısa Bir Giriş. *Hece, Afrika Özel Sayısı:500 Yıllık Serencamin Hikayesi*, Cilt 2. s.1018-1034.
- Alam, M. (2014). Reading Chinua Achebe's *Things Fall Apart* from the Postcolonial Perspective. *Research on Humanities and Social Sciences*, 4 (12), No.12. s.102-107.
- Ateş, M. Ateş, M. (2022). Afrika'da İngiliz Sömürgeciliği ve Sömürge Sonrası Dönemde İlişkiler: Nijerya, Kenya ve Güney Afrika Cumhuriyeti, Orion Akademi.
- Bedir, Ş.F. (2013). Reformasyondan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık, *Birey ve Toplum*, Cilt.3, Sayı:6, s.73-97.
- Booker, M.K. (2003). *The Chinua Achebe Encyclopedia*. Greenwood.
- Cohen, A. P. (1999). Topluluğun Simgesel Kuruluşu. (Mehmet Küçük, Çev.). Dost.
- Daban, C. (2024a). The Role of England in 19th Century Colonialism Activities: The Case of the Continent of Africa . *Journal of International Relations Studies*, 4(2), 92- 107.
- Daban, C. (2024b). Uluslararası Güvenliği Sağlama Açısından Bir Yol Haritası: Sambi-Mandara Güvenlik Eylem Planı Örneği. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 114-133. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1434743>
- Daban, C. (2023). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Afrika kıtasına etkileri: Berlin Afrika Konferansı örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 828-853. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1273625.
- Fanon, F. (2014a). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Şen Süer, Çev.). 3.Baskı. Versus.
- Fanon, F. (2014b). *Siyah Deri Beyaz Maske*. (Cahit Koytak, Çev.). 2.Baskı. Versus.
- Ferhavi, F. (2015). Nijerya'da Şiddet, Radikalizm ve Boko Haram, USAK Yayınları.
- Garuba, H. (2015). Post-colonial Modernity and Normalization: Reading Chinua Achebe's *Arrow of God* in the present Tense", içinde James Ogude (Ed.). *Chinua Achebe's Legacy: Illuminations from Africa*. Africa Institute of South Africa Press. s.16-29.
- Hailu, G. (2020). *Lejyoner: Libya'nın Anti-kolonyal Savaşı* (Laura Chrisman'ın Önsözüyle) (Ahmet Sait Akçay, Çev.). Hece.
- Imafidon, E. (2018). African Philosophy and the Otherness of Albinism: White Skin, Black Race (1st ed.). Routledge.
- Klinger, S. (2017). At the Interface of Two Different Lingusitic Aesthetics: Chinua Achebe's *Things Fall Apart* and *Arrow of God*. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (1).

s.121-130.

Loomba, A. (1998). Kolonyalizm–Postkolonyalizm (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Luraghi, R. (2000). Sömürgecilik tarihi (H. İnal, Çev.). E Yayınları.

Magdoff, H. (2005). Sömürsüz emperyalizm (Ç. Çıdanlı, Çev.). Devin Yayınları.

Memmi, A. (2002). *Sömürgecinin ve Sömürgeleştirilenin Portresi*, (Şen Süer, Çev.). Versus.

Ngugi wa Thiong’o. (2021). *Öze Dönüş: Afrika’yı Görünür Kılmak*. (Seda Ağar, Çev.). Ayrıntı.

Ngugi wa Thiong’o. (2017). Afrika Edebiyatının Dili. *Hece, Afrika Özel Sayısı:500 Yıllık Serencamın Hikayesi*. Cilt 2. s.908-938.

Nwoye, C.M.A. (2017). Igbo Kültürel ve Dini Dünya Görüşü: İçeriden Bir Bakış (Sami Oğuz, Çev.). *Hece, Afrika Özel Sayısı:500 Yıllık Serencamın Hikayesi*, Cilt 1. s.445-471.

Ohaeto, E. (1997). *Chinua Achebe: A Biography*. Indiana Universtiy Press.

Osterhammel, J.; Jansen J.C. (2023). Sömürgecilik: Tarihi, Biçimleri ve Sonuçları, (Nilüfer Epçeli, Çev.). Runik Kitap.

Park, M. (2017). Afrika’nın Derinliğine Yolculuk: 1795-1796-1797. (Haktan Birsnel, Çev.).IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Rodney, W. (2013). Avrupa Afrika’yı Nasıl geri Bıraktı. (Hülya Osmanağaoğlu, Çev.). Dipnot.

Salvadore, M. (2017). The African Prester John and the Birth of Ethiopian-European Relations, 1402–1555.Routledge .

Wali, O. (1997). The Dead end of African Literature?. *Transition*. No. 75/76, The Anniversary Issue: Selections from Transition, 1961-1976. s.330-335.